

DOI: 10.61491/yk.17.2025.12187

**კავკასიის მკვიდრთა ყოფისა და
ეროვნული ცნობიერების წარმომჩენი რეალიები
გრძოლ რობაქიძის „კავკასიურ ნოველებში“**

**Realities Representing the Way of Life and National
Consciousness of the Peoples of the Caucasus
in Grigol Robakidze's „Caucasian Novellas“**

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Avtandil Nikoleishvili
Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

გრძოლ რობაქიძის (1880-1962) ემიგრანტული პერიოდის შემოქმედებითი წარმატებები მნიშვნელოვანწილად აღმოჩნდა დაკავშირებული 1932 წელს გერმანიაში გერმანულ ენაზე გამოცემულ მის წიგნთან – „კავკასიური ნოველები“. ხსენებულ კრებულში წარმოდგენილი ნოველებისადმი გამოვლენილი განსაკუთრებული ინტერესის განმპირობებელ ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად ის გარემოება იქცა, რომ მათში მაღალი სიტყვიერი ხელოვნებითაა წარმოსახული საქართველოს მთიანი რეგიონების – ფშავ-ხევსურეთისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრებასა და წეს-ჩვეულებებთან დაკავშირებული სპეციფიკური ეპიზოდები და საყოფაცხოვრებო თავისებურებანი.

ევროპელთა უდიდესი ნაწილისთვის არსებითად უცნობი და ეგზოტიკური წეს-ჩვეულებებით მკვეთრად განსხვავებული ამ სამყაროსადმი გამოვლენილი განსაკუთრებული ინტერესის არსებითად განმსაზღვრელ ფაქტორად ამ შემთხვევაში, პირველ ყოვლისა, მათთვის არსებითად უცნობი და რაინდული წეს-ჩვეულებებით აღბეჭდილი სწორედ ეს ადათ-ტრადიციები იქცა. აღნიშნულ ფაქტორებთან ერთად, აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული ნოველების მეშვეობით მწერალმა ის რაინდული თავგანწირვაც წარმოსახა ღრმად შთამბეჭდავი ფორმით, რითაც ხსენებული რეგიონების მკვიდრნი საუკუნეთა განმავლობაში თავგანწირვით იცავდნენ მათი ცნობიერების სისხლხორცეულ ნაწილად

ქცეულ ეროვნულ, ეთნიკურ და ყოფით თვითმყოფადობას. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად წინამდებარე ნარკვევში გაანალიზებულია ხსენებული ციკლის ორი ნოველა – „იმამ შამილი“ და „ენგადი“ (სიმბოლური გააზრებით – დაბრუნება საწყის წერტილთან). „იმამ შამილი“ გრიგოლ რობაქიძეს კავკასიელ ხალხთა ზეპირსიტყვიერებაში ფართოდ გავრცელებულ რომანტიზებულ ტექსტებზე დაყრდნობით დაუწერია. მასში რომანტიკული ფორმითაა განდიდებული შამილისა და მისი თანამემამულეების თავგანწირული ბრძოლა რუსი კოლონიზატორების წინააღმდეგ. „კავკასიურ ნოველათა“ ციკლის მეორე ნიმუში კი ხევსურთა ეგზოტიკური ყოფისა და ადათ-ტრადიციების ამბავს მოგვითხრობს, რომანტიკულად ანაქრონულს ცივილიზებული სამყაროსთვის. ნოველის მთავარი გმირი გიორგი ვალუევი სამსახურეობრივი საქმის გამო ხევსურთა ერთ-ერთ მივარდნილ სოფელში მიემგზავრება, სადაც პირადად აღმოჩნდება უშუალო მონაწილე ამ რეგიონის მკვიდრთა უძველესი ადათ-ტრადიციებისა. ამ თვალსაზრისით მის პიროვნულ ცნობიერებაზე ყველაზე დიდი ზეგავლენა მოახდინა ახალგაზრდა ქალთან განმარტოებით ყოფნამ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ისე, რომ მასთან ეროტიკული ურთიერთობისაგან მკაცრად უნდა შეეკავებინა თავი. გიორგიმ პირადად გამოსცადა თავის თავზე ამ უცნაური ქმედების მთელი სიმკაცრეცა და რომანტიკაც. „კავკასიური ნოველების“ განხილული ნიმუშების მეშვეობით გრიგოლ რობაქიძემ კიდევ უფრო მეტად განავრცო თავისი შემოქმედებითი სამყაროს არეალი და ახალი წახნაგებით წარმოაჩინა როგორც ხსენებული რეგიონების მკვიდრთა ადათ-ტრადიციები, ისე მათი აქტიური ბრძოლა ეროვნული თავისუფლების შესანარჩუნებლად.

საკვანძო სიტყვები: გრიგოლ რობაქიძე, ნოველა „იმამ შამილი“, ნოველა „ენგადი“ შამილი, ხევსურეთი.

ABSTRACT

The creative successes of Grigol Robakidze (1880–1962) during his emigration period turned out to be significantly bound up with his book *Caucasian Novellas*, published in German in Germany in 1932. One of the principal factors underlying the particular interest shown toward the novellas presented in this collection was the circumstance that they portray, with high verbal artistry, specific episodes and everyday particularities connected with the way of life and customs of the inhabitants of Georgia's mountainous regions – Pshav-Khevsureti and the North Caucasus.

For the great majority of Europeans, this world – essentially unknown to them and sharply distinguished by exotic customs – held a particular interest, and the factor essentially determining that interest was, first and foremost, precisely these customs and traditions, marked as they were by chivalric practices essentially unknown to Europeans. Alongside these factors, it should also be noted here that, by means of these novellas, the writer likewise portrayed, in a deeply impressive form, that chivalric self-sacrifice through which the inhabitants of these regions defended, over

the course of centuries and with self-sacrifice, their national, ethnic, and everyday distinctiveness – a distinctiveness that had become part of the very flesh and blood of their consciousness. In order to illustrate all of the above, the present essay analyzes two novellas from this cycle: „Imam Shamil“ and „Engadi“ (understood symbolically as a return to the point of origin).

Grigol Robakidze wrote „Imam Shamil“ drawing upon romanticized texts widely disseminated in the oral tradition of the peoples of the Caucasus. In it, the self-sacrificing struggle of Shamil and his compatriots against the Russian colonizers is glorified in romantic form. The second work in the cycle of „Caucasian Novellas“, meanwhile, tells the story of the exotic way of life and customs and traditions of the Khevsurs — traditions romantically anachronistic to the civilized world. The novella's protagonist, Giorgi Valuev, travels on official business to a remote Khevsurian village, where he personally becomes a direct participant in the ancient customs and traditions of the inhabitants of this region. In this respect, the greatest influence upon his personal consciousness was exerted by his being left alone with a young woman for a prolonged period of time, in such a way that he was obliged to restrain himself strictly from any erotic relations with her. Giorgi personally experienced, upon himself, the full severity as well as the romance of this strange practice.

In the end, on the basis of all of the above, it may be concluded that, through the examined examples from „Caucasian Novellas“, Grigol Robakidze further extended the range of his creative world and portrayed, with new facets, both the customs and traditions of the inhabitants of these regions and their active struggle to preserve national freedom.

Keywords: Grigol Robakidze, the novella „Imam Shamil“, the novella „Engadi“, Shamil, Khevsureti.

შესავალი

მეოცე საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის ცნობილი წარმომადგენლის – გრიგოლ რობაქიძის (1880-1962) შემოქმედებითი წარმატებები მნიშვნელოვანწილად აღმოჩნდა დაკავშირებული 1932 წელს გერმანიაში გერმანულ ენაზე გამოცემულ მის წიგნთან – „კავკასიური ნოველები“. ხსენებულ კრებულში წარმოდგენილი ნოველებისადმი გამოვლენილი განსაკუთრებული ინტერესის განმპირობებელ ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად ის გარემოება იქცა, რომ მათში მაღალი სიტყვიერი ხელოვნებითაა წარმოსახული საქართველოს მთიანი რეგიონის – ფშავესურეთისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრებასა და წეს-ჩვეულებებთან დაკავშირებული სპეციფიკური ეპიზოდები და ყოფით-ეთნოგრაფიული თავისებურებანი.

როგორც მოსალოდნელი იყო, ევროპელთა უდიდესი ნაწილისთვის არსებითად უცნობი და ეგზოტიკური წეს-ჩვეულებებითა და ურთიერთობებით მკვეთრად განსხვავებული ამ სამყაროსადმი

გამოვლენილი მათი განსაკუთრებული ინტერესის არსებითად განმსაზღვრელ ფაქტორად ამ შემთხვევაში, პირველ ყოვლისა, მათთვის არსებითად უცნობი და რაინდული წეს-ჩვეულებებით აღბეჭდილი სწორედ ეს ადათ-ტრადიციები იქცა. აღნიშნულ ფაქტორებთან ერთად, აქვე ისიც ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული ნოველების მეშვეობით მწერალმა ის რაინდული თავგანწირვაც წარმოსახა ღრმად შთამბეჭდავი ფორმით, რითაც ხსენებული რეგიონების მკვიდრნი საუკუნეთა განმავლობაში მათი ცნობიერების სისხლხორცეულ ნაწილად ქცეულ ეროვნულ, ეთნიკურ და ყოფით თვითმყოფადობას იცავდნენ თავგანწირვით.

ყოველივე ზემოთქმულისთვის მეტი სიცხადისა და დამაჯერებლობის მისაღებად ამჯერად განსაკუთრებული ყურადღება მიიწვივა მივაპყრო ხსენებული ციკლის ორ ნოველს – „იმამ შამილსა“ და „ენგაღს“.

კვლევის მეთოდები

გრიგოლ რობაქიძის ხსენებული ნოველები წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია შესაბამისი პერიოდის რეალობასა და ადათ-ტრადიციებთან მიმართებით. ამ მიზნით გამოყენებულია მოვლენათა ანალიზის, ინტერპრეტირებისა და კომენტირების მეთოდები.

მსჯელობა

როგორც უკვე აღინიშნა, გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებითი წარმატებები მნიშვნელოვანწილად აღმოჩნდა დაკავშირებული 1932 წელს გერმანიაში გერმანულ ენაზე გამოცემულ მის წიგნთან – „კავკასიური ნოველები“. იმის ნათელსაყოფად, მწერლის შემოქმედებითი ნააზრევს ამ ნიმუშებისადმი ინტერესი დღემდე რომ არ განელებულა და ისინი კვლავაც რჩება ავტორისეულ შესაძლებლობათა საუკეთესოდ წარმომჩენ მხატვრულ ქმნილებებად, ქვემოთ შევეცდებით კიდევ ერთხელ მივაპყროთ მკითხველის ყურადღება ხსენებული ციკლის ორ ნოველს – „იმამ შამილსა“ და „ენგაღს“.

როგორც „იმამ შამილის“ სიუჟეტით თვალნათლივ ჩანს, ჩრდილოეთ კავკასიელ ხალხთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის წარმართველი ამ პიროვნების ცხოვრების ამსახველი ეს ნოველია გრ. რობაქიძეს ხსენებული რეგიონის მკვიდრთა ზეპირსიტყვიერებაში ფართოდ გავრცელებულ რომანტიზებულ ტექსტებზე დაყრდნობით დაუწერია. აღნიშნულ გარემოებასთან ერთად, აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ხსენებული ნაწარმოები ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი არ არის და მსგავსი სიუჟეტური ანალოგიები მას ჩრდილოეთ კავკასიელ ავტორთა არაერთი წარმომადგენლის შემოქმედებაშიც მოეპოვება. აღნიშნული საკითხის კონკრეტულ გაანალიზებამდე მკითხველს მოკლედ შევახსენებ ნაწარმოების სიუჟეტურ ქარგას:

რუსების წინააღმდეგ ჩვიდმეტწლიანი ომით მოქანცული შამილის ნაიბები რიცხვმრავალი მტრის სიძლიერემ სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო და ბრძოლის გაგრძელების უპერსპექტივობაში დაარწმუნა. და აი, „სახსარდამშლელი და საზარელი ფიქრით“ (მწერლის სიტყვებია) შეპყრობილნი, ისინი მათი იმამის იმამში დარწმუნებას გადაწყვეტენ, რომ

მტერთან დაზავება აუცილებელი. გადაწყვეტით კი გადაწყვეტეს, მაგრამ ამ გადაწყვეტილების თქმას შამილს ვერავინ უბედავდა. საბოლოოდ ნაიბებმა ამ მდგომარეობიდან ის გამოსავალი მოძებნეს, რომ შამილს საკუთარი დედა მიუგზავნეს შუამავლად. დიდი ყოყმანის შემდეგ ქალმა, იმაში თავადაც დარწმუნებულმა, რომ რუსების წინააღმდეგ ბრძოლას პერსპექტივა არ ჰქონდა, ნაიბებს შვილთან მოლაპარაკების პირობა მისცა. დედამ შვილს „დათუთქული ხმით გადასცა ნაიბთა გულნადები“.

მოსმენილით ფიქრდამძიმებული შამილი დედისთვის საბოლოო პასუხის გაცემამდე მიზგითში წავიდა სალოცავად და იმის შესატყობად, „თუ რას ამცნევდა იდუმალი ხმა ნაიბების გადაწყვეტილების გამო“. გზად მიმავალი იმამი მოულოდნელად მოთამაშე ბავშვების გუნდს გადაეყარა. ბავშვები ალტაცებით საუბრობდნენ შამილზე, რომელიც თვალთ არასოდეს ენახათ და თვითდაჯერებით არწმუნებდნენ უცნობ მხედარს, რომ მისი მომრევი ქვეყანაზე არავინ იყო. თვალში სიამაყისა და ნეტარების ცრემლჩამდგარმა შამილმა ამ შემთხვევის შედეგად საბოლოოდ სძლია ის მეორე „სხვა“, რომელიც წუთიერად იყო ჩასახლებული მის არსებაში: „აღარ იყო გაორება, მრთელ იქმნა შამილი! გაჰქრა ის ტკივილიც, სრულად“.

მიზგითში განმარტოებულმა შამილმა ლოცვაში მთელი დღე-ღამე გაატარა. ხალხი შეშფოთებული ელოდებოდა სალოცავიდან მის გამოსვლას. და აი, ლოდინით დაქანცული ხალხის წინაშე გამოჩნდა იმამი და სმენად ქცეულ ხალხს ნაკვერჩხლებივით მოელვარე სიტყვებით მრისხანედ მიმართა: „ასჯერ სახრე... მას... ვინც... პირველმა... გაუწყა... ზავის ჩამოგდების... განზრახვა...“

შამილის დედამ მტკიცე ხმით განუცხადა შვილს, რომ სწორედ იგი იყო ის პირველი ადამიანი. იმამმა, ისე, რომ სახე ოდნავადაც კი არ შეტოკებია, იქვე მდგომ მურიდს ბრძანების დაუყოვნებლივ აღსრულება დაავალა და იმის გამო, რომ დედა მოხუცი იყო, ბრძანა, მისთვის მხოლოდ ხუთი სახრე დაერტყათ, დანარჩენი 95 კი მისთვის. იმ საყოველთაო რეაქციის წარმოსახვით, რომელიც იქ შეკრებილ ნაიბებსა და ხალხში მოჰყვა შამილის ამგვარ ქმედებას, მწერალი ღრმად შთამბეჭდავი ფორმით გვარწმუნებს იმაში, რომ ამგვარი სულისკვეთების მქონე ხალხის დათრგუნვა და დამარცხება ყოვლად შეუძლებელია. შამილის წინ გამეხებული სახით წამომართული ნაიბები ხმაღაშიშვლებულნი გაიძახოდნენ: „არ გვინდა ზავი! ბრძოლა ბოლომდე!“

ხილული ამბით გულანთებული იმამი ცხენისკენ გაექანა, უნაგირს მოევლო და მტერთან შესარკინებლად გავარდა. მას უკან მისი ის ნაიბებიც მიჰყვნენ, რომლებიც წინათ გულგატეხილნი მოითხოვდნენ მტერთან დაზავებას.

როგორც ნაწარმოების სიუჟეტის ამგვარი ზედაპირული მონახაზითაც ნათლად ჩანს, გ. რობაქიძის ნოველაში რომანტიკული ფორმითაა განდიდებული შამილისა და მისი თანამემამულეების თავგანწირული ბრძოლა რუსი კოლონიზატორების წინააღმდეგ. ვ. კიკილაშვილის მტკიცებით, ნაწარმოებში მოთხრობილ ამბავს რეალურად მომხდარი შემთხვევა დასდებია საფუძვლად. მას სწორედ ამ დასკვნის გამოტანის

საფუძველს აძლევს ის სტატია, რომელიც „სტავროპოლის გუბერნიის უწყებების“ 1853 წლის XX ნომრიდან „რუსეთის სამეფო საზოგადოების გეოგრაფიული განყოფილების მაცნეს“ VI ტომის დამატებაშია გადმობეჭდილი (შრომათა კრებული 2004: 172-174).

ვ. კიკილაშვილის მტკიცებით, „ეს იყო მოლა შაიხის მონათხრობი იმის თაობაზე, თუ ჩაგონების რა ხერხებს იყენებდა შამილი თავისი თანამომხედების მიმართ. გრ. რობაქიძე ალბათ იცნობდა აღნიშნულ ამბავს, ვინაიდან მისი ნაწარმოების ძირითადი ქარგა მიჰყვება 150 წლის წინანდელ ისტორიას“.

„სტავროპოლის უწყებებში“ გამოქვეყნებული სტატიისა და გრიგოლ რობაქიძის ნოველაში მოთხრობილი ამბის ერთმანეთთან შედარების საფუძველზე ვ. კიკილაშვილი მკითხველის ყურადღებას მიაპყრობს იმ სიუჟეტურ განსხვავებებს, რომლებიც მათ შორის არსებობს. კერძოდ, „150 წლის წინანდელი ფაქტები სხვაგვარად გვიხატავენ სურათს. ჯერ ერთი, მამაც ნაიბებს თავისი ნებით არ გადაუწყვეტიათ შამილისათვის დაზავების მოთხოვნა. გამწარებულ, მაგრამ ამავე დროს შეშინებულ ხალხს კენჭი უყრია, თუ ვინ უნდა ხლებოდა დიდ იმამს და ხალხის თხოვნა გაემხილა. ესენი იყვნენ ბრმა კენჭისყრის შედეგად ამორჩეული დეპუტატები, რომელთათვისაც, ადვილი შესაძლებელია, შამილს თავები დაეყრევინებინა. რა თქმა უნდა, ასეთი სიკვდილი არავის უნდოდა, ამიტომაც მათ გადაწყვიტეს გამოეყენებინათ აღმოსავლური დიპლომატია და ქრთამის შესათავაზებლად მიეგზავნათ შამილის დედასთან, რომელსაც დიდი გავლენა ჰქონდა შვილზე. ერთ-ერთმა დეპუტატმა – თეფიმ გაიხსენა, რომ მისი ყონალი, დარგული ხასიმ-მოლა ახლოს იყო შამილის დედასთან და ადვილად შეასრულებდა ამ მისიას. თავდაპირველად ხასიმ-მოლამ შორს დაიჭირა, მაგრამ როდესაც მას ჩეჩნებმა დაანახეს შეგროვილი 230 ოქროს თუმანი და დაპირდნენ კიდევ ამდენის შეგროვებას საკითხის დადებითად გადაწყვეტის შემთხვევაში, მან მიიღო უდაოდ ბრძნული გადაწყვეტილება, 30 თუმანი თვითონ დაიტოვა შუამავლობისთვის, ხოლო 200 თუმანი წაუღო შამილის დედას. ეს უკანასკნელი ისე დაინტერესებულა ამ საქმის მოგვარებით, რომ შვილი თათბირიდან გამოიყვანა და გვიან ღამემდე უტარებდა ჩაგონებას. შამილი ვერ მიხვდა დედის ასეთი მშვიდობისმოყვარეობის მიზეზს და გადაწყვიტა ღმერთისათვის ეკითხა რჩევა. სამი დღე და ღამე შესთხოვდა შამილი ღმერთს დაკვალიანებას და ბოლოს მეჩეთიდან გამოსულმა წარმოსთქვა სიტყვები, რომლებიც 100 წლის შემდეგაც კი ზუსტად მეორდება რობაქიძესთანაც“.

მოლა შაიხის მიერ მოთხრობილი ეს ამბავი პირობითად ორ ნაწილად შეიძლება გავყოთ: ნაიბების მიერ შამილის დედის მოსყიდვისა და იმამის მიერ საკუთარი მშობლის დასჯის ეპიზოდებად. პირველ ეპიზოდში მოთხრობილი ამბავი ზნეობრივად იმდენად დამამცირებელია როგორც შამილის დედისათვის, ისე თავისუფლებისათვის თავგანწირვით მეტრძოლი ნაიბებისათვის, რომ მწერლის მიერ მისი უყურადღებოდ დატოვება სულაც არაა მნელი ასახსნელი.

აქვე მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის ფაქტიც, რომ, ბევრი ჩვენგანის მსგავსად, გ. რობაქიძეც სავსებით სამართლიანად შეიძლება დაეჭვებულიყო მოთხრობილი ამბის სიმართლეში და იმპერიის ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში, მკაცრი ცენზურული კონტროლის ჟამს, გამოქვეყნებული მსგავსი ამბები სრულიად თავისუფლად შეიძლება მიეჩნია მიზანმიმართულად გაყალბებულ ფაქტად. იმ დროს, როცა შამილის წინააღმდეგ მიმართული საომარი ბატალიები ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული და ჩრდილოეთ კავკასიის დაპყრობა-დამორჩილება, მიუხედავად ხანგრძლივი სისხლისმღვრელი ბრძოლებისა, რუსეთისათვის კვლავაც რჩებოდა გადაუჭრელ პრობლემად, ადვილი შესაძლებელი იყო ამ მოვლენის ამსახველ მასალებში რეალურად არსებული ვითარება მიზანსწრაფულად ყოფილიყო გაყალბებული.

ამ ეჭვს სავსებით მართებულად გვიჩენს ის ფაქტი, რომ შამილის დედა, რომელმაც შესანიშნავად იცოდა საკუთარი სამშობლოს თავისუფლებისათვის თავგანწირვით მებრძოლი შვილის სულიერი სიმტკიცე და ხასიათი, მის მოსასყიდად ქრთამის აღებას არც იკადრებდა და არც არავითარ შემთხვევაში დათანხმდებოდა. ეს, თეორიულადაც კი თუნდაც მართლაც რომ ყოფილიყო ასე, გ. რობაქიძე თავის ნოველაში, რომელშიც რომანტიკული ფორმითაა განდიდებული მთიელთა თავგანწირული ბრძოლის ამბავი რუსი კოლონიზატორების წინააღმდეგ, ზემოთ აღნიშნულ მოვლენას პრინციპულად აუვლიდა გვერდს, რაშიც უჩვეულო და მოულოდნელი არაფერი იქნებოდა.

რაც შეეხება მეორე ეპიზოდს, რომელშიც შამილის მიერ საკუთარი დედის დასასჯელად გამოტანილი განაჩენის აღსრულებასთან დაკავშირებული ამბავია მოთხრობილი, ამ მოვლენით მწერლის დაუინტერესებლობა, თუ იგი მან ნამდვილად იცოდა, მართლაც ძნელი ასახსნელი იქნება, რადგანაც აღნიშნული ეპიზოდის ზემოთქმული სახით მოთხრობა გ. რობაქიძის ნოველის სიუჟეტს არა მარტო მეტ სიმძაფრეს შესძენდა, არამედ ნაწარმოების რომანტიკულ პატრიოტულ სულისკვეთებას კიდევ უფრო შთამბეჭდავს გახდიდა.

რა უნდა ითქვას საბოლოოდ? მოლა შაიხის მონათხრობის ვ. კიკილა-შვილისეული შეფასება, ჩემის აზრით, აშკარა გადაჭარბებაა და ნაკლებად სარწმუნო. იმის გათვალისწინებით, რომ შამილის, როგორც სამშობლოს თავისუფლებისათვის ჩრდილოეთ კავკასიელ ხალხთა ბრძოლების გმირი ბელადის, შესახებ უამრავი ლეგენდა, ლექსი და სიმღერა შეიქმნა და ზეპირსიტყვიერების ეს ნიმუშები იმხანადაც და შემდგომშიც ფართოდ იყო გავრცელებული მთელს კავკასიაში, სავსებით ადვილი შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ მთიელთა რაინდი წინამძღოლის იდეალურად განმადიდებელი ეს ფოლკლორული ნიმუშები გ. რობაქიძისთვისაც ყოფილიყო ცნობილი.

ასე რომ, თუ პირველწყაროების ძიება აუცილებელი, გ. რობაქიძის ნოველის სიუჟეტურ წანამდგრეზე საუბრის დროს უფრო გამართლებული იქნება სათანადო პარალელები ფოლკლორულ ნიმუშებში ვეძებოთ და არა

რომელიმე უწყებრივ სამეცნიერო პერიოდულ გამოცემაში გამოქვეყნებულ ისეთ სტატიაში, რომელიც სავსებით სამართლიანად გვიჩენს ეჭვს იმასთან დაკავშირებით, ამ სტატიის ავტორის მიერ მოთხრობილი ამბავი, იმჟამინდელი ხელისუფლების მიერ დამკვიდრებული მკაცრ ცენზურული კონტროლის გამო, მიზანმიმართულად რომ შეიძლებოდა ყოფილიყო გაყალბებული.

ამგვარ ეჭვს ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ისიც გვიძლიერებს, რომ ლიტერატურისაგან პრინციპულად შორს მდგარ უწყებრივ პერიოდულ გამოცემაში 1853 წელს გამოქვეყნებული სტატია XX საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში დაწერილი ნოველის ავტორისათვის მეტად ძნელი მოსაპოვებელი იქნებოდა.

გ. რობაქიძის ნოველის სიუჟეტის ფოლკლორულ წარმომავლობასთან დაკავშირებით ზოგადად გამოთქმული ეს თვალსაზრისი კიდევ უფრო მეტად განმამტკიცა ცნობილი დაღესტნელი მწერლის – რასულ გამზათოვის მოგონებათა წიგნის – „ჩემი დაღესტნის“ იმ ეპიზოდებმა, რომლებშიც შამილის შესახებაა საუბარი. ამ ეპიზოდთაგან განსაკუთრებულ ინტერესს რასულ გამზათოვის წიგნის ის მონაკვეთი იწვევს, რომელშიც შამილის მიერ გაცემული ბრძანების აღსრულების ამბავია მოთხრობილი. გ. რობაქიძისა და მოლა შაიხისაგან განსხვავებით, გაროზგვის იმ ეპიზოდს, რომელიც „ჩემს დაღესტანშია“ ნაამბობი, სულ სხვა მოვლენა უდევს საფუძვლად. მეტი სიზუსტისათვის მოკლედ გავიხსენებ აღნიშნული ეპიზოდის შინაარსს:

მტერთან მორიგი ბრძოლით დაქანცული შამილი მშობლიურ აულ გიმრში მივიდა და ცხენიდან ჩამოხტომაც კი ვერ მოასწრო, რომ ტირილად გარდაქმნილი სიმღერა შემოესმა. სიმღერის შემთხვევითი გულსაკლავად გოდებდა იმის გამო, რომ ახულგოს ციხის აღების დროს ყველა მეციხოვნე დაილუპა და ხალხს თხოვდა, გლოვის ნიშნად ძაძვებით შემოსილიყვნენ.

სიმღერის მოსმენით აღშფოთებულმა შამილმა ბრძანება გასცა, სასწრაფოდ მოეყვანათ მისი შემთხვევითი და ამგვარი სასოწარმკვეთი სიმღერის ავტორობის გამო ასი მათრახის დარტყმით დაესაჯათ. ეს ბრძანება მან მაშინაც კი არ შეცვალა, როცა მას წინ სიბერით წელში მოხრილი დედამისი წარუდგა და ნაღვლიანი ხმით უთხრა: „ჩემო შვილო, ეს სიმღერა მე შევთხზე. ჩვენს სახლში დღეს გლოვაა. აჰა, ცოცხი და შეასრულე შენი ბრძანება“.

ერთადერთი შესწორება, რომელიც შამილმა ამ ამბის მოსმენის შემდეგ მის მიერ გამოცემულ ბრძანებაში შეიტანა, ის იყო, რომ მან იქვე მყოფ მიურიდს დაავალა, მოხუცი დედის მაგივრად იგი გაეროზგათ. მიურიდმა, რომელმაც კარგად იცოდა, იმამის ბრძანების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მის რისხვას რომ ვერ გადაურჩებოდა, შამილს რბილად გადაუჭირა წკეპლა. მაშინ იმამი წამოხტა, მიურიდს მის მაგივრად დაწოლა უბრძანა და იმის საჩვენებლად, როგორ უნდა აღსრულებინა სასჯელი, სამჯერ თავად მან დაარტყა მას მათრახი. ამის შემდეგ მიურიდს სხვა გზა აღარ ჰქონდა – იგი მთელი ძალით შეუდგა შამილის გაროზგვას. ერთადერთი შეღავათი, რომლის გაკეთებაც მან კვლავაც დააპირა, დარტყმული როზგების რიცხვის

მიზანმიმართულად მომატება იყო, მაგრამ იმამმა მას არც ამის გაკეთების უფლება მისცა.

როგორც მკითხველი დამოწმებული ეპიზოდებიდანაც თვალნათლივ დაინახავს, გრიგოლ რობაქიძის ნოველის, მოლა შაიხის მონათხრობისა და რასულ გამზათოვის „ჩემი დაღესტნის“ სიუჟეტებს შორის მსგავსებასთან ერთად აშკარა სიტუაციური განსხვავებაც არსებობს.

„კავკასიურ ნოველათა“ ციკლის მეორე ნიმუში – „ენგადი“ ხევსურთა ეგზოტიკური ყოფისა და ადათ-ტრადიციების ამბავს მოგვითხრობს, რომანტიკულად ანაქრონულს ცივილიზებული სამყაროსთვის.

ნოველის მთავარი გმირი, ვინც იმავდროულად ამბის მთხრობელ-შემფასებლის როლშიც გვევლინება – გიორგი ვალუევი, სამსახურეობრივი საქმის გამო, ხანმოკლე დროით, ექსპედიციის სხვა უცხოელ წევრებთან ერთად, ხევსურეთში მიემგზავრება, ჩვენი ქვეყნის იმ კუთხეში, სადაც „დღესაც ისე ცოცხლობენ, როგორც ათასი წლის წინათ. იგი თუმცა მხოლოდ სანახევროდაა ქართველი, მაგრამ, როგორც თავადვე ამბობს, „რასიული ელემენტი მის პიროვნებაში უფრო ქართული იყო, ვიდრე რუსული“. ხევსურეთში ეს ხანმოკლე მოგზაურობა გიორგისათვის, ფაქტობრივად, ეროვნული წიადის რომანტიკულ საიდუმლოსთან ზიარება გამოდგა, მის „რასიულ“ გენეტიკურ ფესვებთან უნებლიე მიახლოება, შორეული წარსულის ეგზოტიკური ყოფითი სამყაროს მომენტალური გაელვება.

ხევსურთა ერთ-ერთ მივარდნილ სოფელში ჩასული გიორგი, რომლისთვისაც ხევსურები „ერთი უსახელო, ძველი, საუკუნოებში გადასული ხალხის“ მხოლოდდა „ცოცხალ და-ნაშთს“ წარმოადგენდნენ, ერთბაშად აღმოჩნდა „ცოცხალი მძლეოსანი მითოსის“ სამყაროში და პირადად შეიგრძნო „თბილსაშოიანი და ნაყოფმადლიანი“ მიწის „მაგიური ანდამატური ძალა“. პირველივე გზადშეხვედრილი ხევსური – მგელიკა ალუდაური, რომელსაც სახეზე „გამომწვარი აგურის ფერი გადაჰკრავდა“ და ხევსურული ფარ-ხმლით იყო აღკაზმული, გიორგის მმადნაფიცი გახდა. გიორგის ცნობიერებაში სწორედ მისი დახმარებითა და მეგზურობით ეხდებოდა ფარდა ხევსურთა ყოფის იდუმალ ეგზოტიკურ სამყაროს. გრ. რობაქიძე რომანტიკული გზნებით აღწერს ხევსურეთის მკვიდრთა ეთნოგრაფიულ თავისებურებებს, მათ რელიგიურ რიტუალებსა და ადათ-ტრადიციებს. ნოველის მთავარი გმირი არა მხოლოდ უბრალო თვითმხილველი ხდება ყოველივე ამისა, არამედ მათი თანამონაწილეც.

ამ თვალსაზრისით მის პიროვნულ ცნობიერებაზე ყველაზე დიდი ზეგავლენა წაწლობამ მოახდინა. გიორგიმ პირადად გამოსცადა თავის თავზე ამ უცნაური ქმედების მთელი რომანტიკა. გიორგისა და მასთან წაწლად მისული მზექალას ურთიერთობა სულ მალე მგზნებარე სიყვარულში გადაიზარდა. მაგრამ წაწლობის შეუვალი ტრადიცია მათ ნებას არ აძლევთ მათი სიახლოვე ხორციელ ნეტარებაში გადაიზარდოს და „საკრალურ ზღვარს“ გადაცდეს.

ის, რაც ნოველის მთავარი გმირისთვის მხოლოდდა „ძველისძველი რიტუალის დანაშთია“, ხევსურთათვის ხელშეუხებელ ტრადიციას

წარმოადგენს, რომელიც მკვეთრად მიჯნავს ერთმანეთისაგან სულსა და ხორცს, წმინდა სიყვარულსა და მიწიერ სიძვას. „ვინ იცის, შესაძლოა ხევსურებმა ერთ დროს რაინდული წესი განვლეს სიყვარულისა, საცა უკანასკნელი „ტრფიალ“ იყო მხოლოდ და არა სიძვა, რომლის გავლენით ძველი, ხორციელი „შეხვედრა“ ქალისა და ვაჟის სიმბოლიურად იქცა“, – ამბობს ამასთან დაკავშირებით ნოველის მთავარი პერსონაჟი, რომელიც ხევსურული ყოფის საფუძვლიანმა გაცნობამ ნათლად დაარწმუნა იმაში, რომ მათთვის „სქესი და სიყვარული სხვადასხვა რამაა“. მათი რწმენით, „სიყვარულ ღვთიურ არს, ხორციელ იგემებ – მოჰკლავ მას. იწვოდ მხოლოდ!“

ხევსურთა უძველეს და იმხანადაც უცვლელ წესად დამკვიდრებულ ცხოვრებისეულ ტრადიციებთან ამგვარმა ზიარებამ გიორგი ღრმად დაარწმუნა იმაში, რომ წაწლობის საიდუმლოს გასაღებიც სწორედ ზემოთ აღნიშნული სიტყვებით ნათქვამ სიბრძნეში იყო საძიებელი. ამ ტრადიციის წარმომქმნელი მიზეზების ძიება მან სიყვარულის პლატონურ გაგებას დაუკავშირა და ამ ორი მოვლენის შინაგანი სიახლოვე შემდეგნაირად ახსნა და განმარტა: „იწვოდ მხოლოდ“ – განა ეს ცხადება არაა პლატონურ გაგებული სიყვარულის?... ალბათ ხევსურთა ტომი უძველეს დროში ორდენი იყო ერთგვარი, რომელსაც მიზნად ჰქონდა დასახული ასეთი გზნება და მტკიცება სიყვარულის... იწვოდ მხოლოდ“ – ესე იგი იგზნე ღვთიურ წარუვალი ცეცხლეულ ზღვარზე. გადალახავ ზღვარს – ფუჭად იქცევა გზნება“.

ასე მიიყვანა ხევსურთა პრეისტორიული ადამ-ტრადიციების სიღრმისეულმა ფსიქოფილოსოფიურმა ანალიზმა გიორგი იმის აღიარებამდე, „ხევსურის გულისყური უფრო ტომისა და სულისაკენ რომაა მოქცეული, ვიდრე მატერიალურისაკენ.“

დასკვნა

გერმანიაში 1932 წელს გერმანულ ენაზე გამოცემულ თავის წიგნში – „კავკასიური ნოველები“ გრიგოლ რობაქიძემ მაღალი სიტყვიერი ხელოვნებითა და რომანტიზებული ფორმით მოგვითხრო, ერთის მხრივ, საქართველოს მთიანი რეგიონის – ფშავ-ხევსურეთისა და, მეორეს მხრივ, ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრებასა და წეს-ჩვეულებებთან დაკავშირებული ცხოვრებისეული ეპიზოდები და ყოფით-ეთნოგრაფიული თავისებურებანი. ევროპელთა უდიდესი ნაწილისთვის არსებითად უცნობი და ეგზოტიკური წეს-ჩვეულებებით მკვეთრად განსხვავებული ამ სამყაროსადმი გამოვლენილი მათი განსაკუთრებული ინტერესის არსებითად განმსაზღვრელ ფაქტორად ამ შემთხვევაში მათთვის არსებითად უცნობი და რაინდული წეს-ჩვეულებებით აღბეჭდილი სწორედ ეს ადამ-ტრადიციები იქცა. აღნიშნულ ფაქტორებთან ერთად, აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული ნოველების მეშვეობით მწერალმა ის რაინდული თავგანწირვაც წარმოსახა ღრმად შთამბეჭდავი ფორმით, რითაც ხსენებული რეგიონების მკვიდრნი საუკუნეთა განმავლობაში თავგანწირვით იცავდნენ მათი ცნობიერების სისხლხორცეულ ნაწილად ქცეულ ეროვნულ, ეთნიკურ და ყოფით თვითმყოფადობას. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად

წინამდებარე ნარკვევში გაანალიზებულია ხსენებული ციკლის ორი ნოველა - „იმამ შამილი“ და „ენგადი“. „იმამ შამილი“ გრიგოლ რობაქიძეს კავკასიელ ხალხთა ზეპირსიტყვიერებაში ფართოდ გავრცელებულ რომანტიზებულ ტექსტებზე დაყრდნობით დაუწერია. მასში რომანტიკული ფორმითაა განდიდებული შამილისა და მისი თანამემამულეების თავგანწირული ბრძოლა რუსი კოლონიზატორების წინააღმდეგ. „კავკასიურ ნოველათა“ ციკლის მეორე ნიმუში – „ენგადი“ კი ხევისურთა ეგზოტიკური ყოფისა და ადათტრადიციების ამბავს მოგვითხრობს, რომანტიკულად ანაქრონულს ცივილიზებული სამყაროსთვის.

საბოლოოდ კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ იმას, რომ „კავკასიური ნოველების“ განხილული ნიმუშების მეშვეობით გრიგოლ რობაქიძემ უფრო მეტად განავრცო თავისი შემოქმედებითი სამყაროს არეალი და ახალი წახნაგებით წარმოაჩინა როგორც ხსენებული რეგიონების მკვიდრთა ადათ-ტრადიციები, ისე მათი აქტიური ბრძოლა ეროვნული თავისუფლების შესანარჩუნებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

გამზათოვი 1982 – რ. გამზათოვი, ჩემი დაღესტანი (თარგმნეს თამარ ჩიჯავაძემ და შოთა ნიშნიანიძემ). თბილისი, 1982.
 რობაქიძე 1996 – გრ. რობაქიძე, ჩემთვის სიმართლე ყველაფერია. კრებული, შეადგინა რ. ლომინაშვილმა. თბილისი, 1996.
 შრომათა კრებული 2004 – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიღნაღის (კახეთის) ფილიალის სამეცნიერო შრომათა კრებული, V. თბილისი, 2004.

Referenses

Gamzatov 1982 – R. Gamzatov, Dagestan (translated by Tamar Chijavadze and Shota Nishnianidze). Tbilisi, 1982.
 Robakidze 1996 – Gr. Robakidze, For Me, Truth Is Everything. Collection compiled by R. Lominashvili. Tbilisi, 1996.
 TSU Signagi Branch 2004 – Collected Scholarly Works of the Signaghi (Kakheti) Branch of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Vol. V. Tbilisi, 2004.